

INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA BO'LAJAK DEFEKTOLOGLARNING KASBIY-METODIK TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH

Xayitov L.

*Qo'qon davlat pedagogika instituti,
Maxsus pedagogika kafedrasi mudiri, PhD. dots*

Tayanch so'zlar: defektolog, kasbiy-uslubiy, kompetentsiya, ijtimoiy muammo, sifat, moslashish, o'qitish, bilim.

Ключевые слова: дефектолог, профессионально-методическая компетентность, социальная проблема, качество, адаптация, подготовка, знания.

Key words: defectologist, professional-methodology, competence, social problem, quality, adaptation, training, knowledge.

Резюме:

Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak defektologlarning kasbiy tayyorgarligi, kasbiy-metodik sifatleri va ularda o'qituvchi oldida bo'lishi kerak bo'lgan fazilatlar tahlil qilinadi. Tadqiqotchilarning fikrlari umumlashtirilib, tegishli xulosalar berilgan. Inklyuziv ta'lim shaklining mohiyati, imkoniyati cheklangan o'quvchilar bilan olib borilishi lozim bo'lgan ishlar tahlil qilindi.

Резюме:

В данной статье анализируются профессиональная подготовка, профессионально-методические качества будущих логопедов в условиях инклюзивного образования, а также качества, которыми они должны обладать перед учителем. Обобщены мнения ученых-исследователей и сделаны соответствующие выводы. Проанализирована природа формы инклюзивного образования, работа, которую следует проводить со студентами с ограниченными возможностями здоровья.

Summary:

This article analyzes the professional training, professional-methodical qualities of future speech-language pathologists in the conditions of inclusive education, and the qualities they should have in front of the teacher. The opinions of the research scientists are summarized and the relevant conclusions are given. The nature of the form of inclusive education, the work that should be done with students with disabilities has been analyzed.

Kirish. Ma'lumki, o'z kasbining ahamiyatini anglash o'qituvchining kasbiy madaniyati mezonlarini belgilaydi. Demak, o'qituvchi-defektologning kasbiy ahamiyatli fazilatlarining ilgari taqdim etilgan tarkibiy qismlarining

kategoriyaviy apparatini talqin qilishda mavjud yondashuvlarni asoslash zarurati tug'iladi.

Kasbiy ta'lim - o'qituvchi-defektologning kasbiy va shaxsiy sohasini, uning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish darajasini uyg'unlashtirish.

Bo'lajak o'qituvchi-defektologning kasbiy ta'limi ko'p omilli jarayon bo'lib, u quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- empatik shaxsiy xususiyatlarni rivojlantirish;
- ma'naviyatni, haqiqatga, ezgulikka, komillikka ichki intilishni shakllantirish;
- kasb-hunarni va pedagogik madaniyatni egallashga bo'lgan ehtiyojni rivojlantirish.

P. O.Agavelyan o'zasarlarida maxsus ta'lim tizimi o'qituvchisida empatiyani rivojlantirish muhimligini ko'rsatib, uni ushbu profildagi mutaxassisning butun kasbiy tayyorgarligining asosiy tarkibiy qismi sifatida belgilab berdi. Ushbu faktni etarlicha e'tiborga olmaslik kasbiy disadaptatsiyaga olib kelishi mumkin.

O'qituvchi-defektologning kasbiy faoliyatining o'ziga xos xususiyati bolaning ichki dunyosi bilan aloqa qilish imkoniyati va shuning uchun uning shaxsiyatini rivojlantirishga yordam berish zarurati. Shu bilan birga, nafaqat yordam ko'rsatish, balki bolaga va uning yaqinlariga hamdard bo'lish ham muhimdir. Afsuski, har bir defektolog o'qituvchi bunday sifatga ega emas. Demak, deontologiya tamoyili asosida korreksiyalovchi pedagogik jarayon sub'ektlari bilan o'zaro munosabat ko'nikmalarini shakllantirish zarurati tug'iladi.

Afsuski, deontologiya klinik psixologiyaning tarkibiy qismi sifatida tibbiyot oliy o'quv yurtlarida to'liq o'rganiladi, pedagogika oliy o'quv yurtlarida esa faqat alohida fanlarni o'zlashtirishda tilga olinadi. Biroq, pedagogik deontologiya gumanistik pedagogikaning bir qismi bo'lib, bo'lajak o'qituvchi-defektologning bola va jamiyat oldidagi burchi haqidagi g'oyalarini shakllantirishga yordam berishi kerak. Axir, bola va uning yaqinlari bilan o'zaro munosabat natijasi ko'p jihatdan mutaxassisning xatti-harakatlari va tabiatiga bog'liq.

Platonov (1957): "... har bir shifokor va har qanday tibbiyot xodimi, qaysi sohada ishlashidan qat'i nazar, so'z kuchli ta'sirga ega ekanligini unutmasligi kerak." U bolaning o'qituvchiga va u amalga oshiradigan faoliyatiga ishonchli munosabatini shakllantirish zarurligini ta'kidladi. Shu bilan birga, shunchaki e'tibor, g'amxo'rlik va ishtirok etish etarli emas. Bolaning aqliy faoliyatidagi barcha mumkin bo'lgan o'zgarishlarga darhol javob berish, o'ziga xos vaziyat va shaxsiy xususiyatlarga qarab uning xatti-harakatlarining turli xil variantlarini oldindan bilish muhimdir. Bu kuzatilgan hodisalarni to'g'ri talqin qilish va

tuzatish-pedagogik aralashuv dasturini etarli darajada tuzish imkonini beradi [164].

Yuqori kasbiy mahoratga ega bo'lish zarurati o'qituvchi-defektolog faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bola bilan muloqotning samaradorligi nafaqat ishtirok etish, hurmat va g'amxo'rlik namoyon bo'lishi, balki maxsus psixologiya, patopsixologiya va psixopatologiya sohasidagi bilim darajasi bilan ham ta'minlanadi. Ular mumkin bo'lgan dekompensatsiya hodisalarining oldini olishga, nuqsonni kuchaytirishga, ikkilamchi va uchinchi darajali kasalliklarning paydo bo'lishiga yordam beradi.

Bo'lajak o'qituvchi-defektologning kasbiy bilimlar tizimini shakllantirish maxsus ta'lim tizimidagi kelajakdagi faoliyatining ilmiy-uslubiy asosidir. •

Nazarova (1993), o'qituvchi-defektologning (karlar o'qituvchisi) umumiy ilmiy va kasbiy kompetentsiyasini shakllantirish doirasida quyidagi bilim sohalari katta ahamiyatga ega:

1. Eshitish va nutq organlarining anatomiyasi, fiziologiyasi va patologiyasi.
2. Pedagogik psixologiya.
3. Yoshga bog'liq pedagogika.
4. Shaxs psixologiyasi.
5. Inson fiziologiyasi.
6. Ta'limning huquqiy asoslari.

Qizig'i shundaki, bilimlarning eng kam ahamiyatli sohalari ijtimoiy-siyosiy va biologik- tibbiy (pediatriya asoslaridan tashqari) fanlari edi [150].

Shuni hisobga olish kerakki, ma'lum bir bilim sohasini tanlashni belgilovchi omillar quyidagilar edi:

- maxsus ta'lim sohasiga mansubligi;
- ta'lim mazmuni haqidagi zamonaviy g'oyalar;
- sub'ektiv kasbiy kompetentsiya;
- muayyan bilim sohalarining ahamiyati haqidagi an'anaviy g'oyalar.

Mavjud kasbiy tayyorgarlik sifatini baholash tizimi nazariy tayyorgarlik darajasini aniqlashga, kurs va bitiruv malakaviy ishi doirasida tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish va o'z-o'zini tarbiyalashga qaratilgan. Ko'rib turganingizdek, amaliy mashg'ulotlar davomida baholanishi mumkin bo'lgan amaliy faoliyatning o'zi ishonchli va ob'ektiv nazorat doirasidan chiqib ketadi. Shu bilan birga, baholash nafaqat mashg'ulotlarni o'tkazish, psixologik-pedagogik tekshiruvlar o'tkazish, xulosalarni shakllantirish, korreksion-pedagogik ta'sir jarayonini rejalashtirish qobiliyatiga, balki kasbiy ahamiyatga ega shaxsiy fazilatlarni shakllantirish darajasiga ham beriladi.

Adabiyotlar tahlili. kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarni o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlarni tahlil qilishga tizimli yondashuv quyidagi tarkibiy qismlarni aniqlashga imkon berdi:

A. shaxsning yo'nalishi (pedagogik) (N.V. Kuzmina, K. Markova, V.A. Slastenin va boshqalar); pedagogik qobiliyatlar (F.N. Gonobolin, V.A. Krutetskiy, N.V. Kuzmina); kasbiy kompetentsiya (N.V. Kuzmina, A.K. Markova, A. Slastenin).

Nazariy dizayn bizga ushbu komponentlarning o'qituvchi-defektologning kasbiy ahamiyatli fazilatlarining tarkibiy qismlari sifatida mazmunli tavsifini yaratishga imkon berdi.

Maxsus ta'lim tizimi o'qituvchisi shaxsi tarkibida, obrazli qilib aytganda, barcha kasbiy muhim fazilatlarni tarbiyalaydigan pedagogik yo'nalish alohida ahamiyatga ega. Psixologiyada shaxsning yo'nalishi - bu shaxs faoliyatini yo'naltiruvchi barqaror motivlar yig'indisi sifatida aniqlanadi.

Muhim va dinamik xususiyatlarga ega bo'lgan "kasbiy yo'naltirish" tushunchasini ko'rib chiqishga alohida e'tibor beriladi Birinchisi yo'nalishning to'liqligi va darajasini, ikkinchisi - uning intensivligi, davomiyligi va barqarorligini o'z ichiga oladi. Diqqatning to'liqligi va darajasi kasbiy yo'nalishning mazmun-shaxsiy xususiyatlarini o'z ichiga oladi va asosan uning rasmiy -dinamik xususiyatlarini o'z ichiga oladi. Kasbiy yo'nalishning to'liqligi deganda, kasb tanlash motivlarining doirasi (xilma-xilligi) tushuniladi. Kasbga bo'lgan tanlab munosabat ko'pincha muayyan faoliyat mazmunining individual jihatlarini yoki davomiylilik jarayoni yoki kasbning har qanday tashqi belgilari bilan bog'liq shaxsiy motivlarning paydo bo'lishi bilan boshlanadi. Muayyan sharoitlarda kasb bilan bog'liq ko'plab omillar inson uchun ahamiyatli bo'lishi mumkin: uning ijodiy imkoniyatlari, kasbiy o'sish istiqbollari, kasbning nufuzi, ijtimoiy ahamiyati, moddiy, gigiyenik va boshqa mehnat sharoitlari, uning odatlariga muvofiqligi, xarakteri. xususiyatlar va boshqalar. Bu esa, kasbiy yo'nalish shaxsning keng doiradagi ehtiyojlari, qiziqishlari, ideallari va munosabatlariga asoslanganligini ko'rsatadi. Kasbiy yo'nalish qanchalik to'liq bo'lsa, inson uchun ushbu faoliyat turini tanlash qanchalik ko'p qirrali bo'lsa, ushbu niyatni amalga oshirishdan qoniqish shunchalik ko'p qirrali bo'ladi.

Shunday qilib, kasbiy yo'nalishni rivojlantirish shakllaridan biri uning motivlarini boyitishdir: yagona motivdan tobora keng tarqalgan motivlar tizimiga. Odamlarning katta guruhining kasbiy yo'nalishi bir xil motivlarni o'z ichiga olishi mumkin, ammo har xil bo'lishi mumkin. Buning sababi shundaki, motivlar tizimi doimo ularning muayyan tashkil etilishi va tuzilishini nazarda tutadi. Xuddi shu motivlar turlicha tashkil etilishi va bo'ysunishning turli

munosabatlarida bo'lishi mumkin. Va eng muhimi, etakchi motivlar boshqacha bo'lishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Bo'lajak defektologlarning kasbiy ahamiyatli fazilatlarini shakllantirishning pedagogik shartlari deganda, aniqlangan fazilatlarini shakllantirish samaradorligini ta'minlaydigan maqsadli ta'lim jarayonini yaratish uchun zarur bo'lgan o'zaro bog'liq shartlar majmui tushuniladi. Mashhur mahalliy olimlarning asarlaridan V.V. Kraevskiy, A.I. Kochetova va

Boshqalar uchun bundan kelib chiqadiki, pedagogik shart-sharoitlar tizimini hisobga olmasdan, tegishli muammolarni hal qilib bo'lmaydi. O'z navbatida, ularni amalga oshirish omillar majmuasining ta'siri bilan bog'liq. Katta ensiklopedik lug'atda "Omil (lotincha omil - qilish, ishlab chiqarish) har qanday jarayon, hodisaning xarakteri yoki individual xususiyatlarini belgilovchi sabab, harakatlantiruvchi kuchi" [24], deb ta'kidlangan.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda, biz ushbu dissertatsiyada hal qilingan ob'ekt, mavzu, ishchi gipoteza va tadqiqot maqsadlari bilan bog'liq quyidagi pedagogik shartlarni qabul qildik:

a) tashkiliy, pedagogik universitetning butun o'quv jarayonini kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirishga yo'naltirishni ta'minlash;

b) o'quv jarayoniga o'qituvchi-defektologning kasbiy tayyorgarligi darajasiga qo'yiladigan zamonaviy talablarni hisobga olgan holda umumiy kasbiy blok fanlarining yangilangan dasturlarini joriy etishni nazarda tutuvchi mazmunli; kasbiy ahamiyatga molik fazilatlarini shakllantirishga yordam beradigan tanlov kurslarini ishlab chiqish;

v) faol o'qitish usullari, axborot ta'lim dasturlari va kontekst-modulli o'qitishdan foydalanish asosida kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarini shakllantirish tizimini yaratishni ta'minlaydigan texnologik.

Modelning mazmunli komponentini amalga oshirish eksperimental guruh talabalarida kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarini shakllantirish jarayonining shakllari, usullari va texnologiyalarini aniqlash imkonini berdi.

Biz o'z ishimizda bo'lajak defektologlarning kasbiy ahamiyatli fazilatlarini shakllantirish modelini amalga oshirish nuqtai nazaridan tizimli, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlardan foydalandik.

Tahlil va natijalar. Eksperimental tadqiqotning aniqlash bosqichining natijalari eksperimental va nazorat guruhlarida talabalarning kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarining tarkibiy qismlari etarli darajada shakllanmaganligi, shuningdek, sub'ektlarning nazariy va amaliy tayyorgarligi o'rtasida sezilarli tafovut mavjudligi haqida xulosa chiqarishga imkon berdi.

Formativ eksperiment bosqichida eksperimental guruhlarda bo'lajak defektologlarning kasbiy ahamiyatli fazilatlarini shakllantirish uchun ishlab chiqilgan model amalga oshirildi. Qabul qilingan bir qator pedagogik shartlarga rioya qilish bajarilgan ishlar samaradorligini oshirishga yordam berdi.

shakllantirish bosqichida o'tkazilgan oraliq bo'lim eksperimental guruhlardagi talabalarda kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarni shakllantirishda ijobiy dinamikaning mavjudligini ko'rsatdi. Ijobiy natijalarga erishish ishlab chiqilgan modelning barcha tarkibiy qismlarini amalga oshirish bo'yicha maqsadli ishlar, shuningdek, kontekstli modulli o'qitish modelidan foydalanish tufayli mumkin bo'ldi.

Talabalarining kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarining (empatiya, tashkilotchilik, mas'uliyat, sezgirlik, bag'rikenglik va boshqalar) shaxsiyatga yo'naltirilgan tarkibiy qismini shakllantirishning yakuniy darajalarini tahlil qilishda eng yaxshi natijalar qayd etildi.

Masalan, shaxsiy fazilatlarining rivojlanishini o'z-o'zini baholashda talabalar nafaqat o'zlarining kasbiy faoliyatining maqsad va vazifalarini, balki o'z faoliyati natijalarida shaxsiy ishtirokining muhimligini aniqroq tushunganliklarini ta'kidladilar. Ko'pgina sub'ektlar har bir bolaning ehtiyojlariga muvofiq tuzatish-pedagogik jarayonni tashkil etish va amalga oshirish uchun o'zlarining kuchli va qobiliyatlariga ishonchini oshirdilar. Rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlash motivatsiyasi ham ortdi.

Eksperimental tadqiqotning nazorat bosqichida natijalar qayta ishlandi, gipoteza qoidalari, umumlashtirilgan diagnostika materiallari bilan taqqoslandi va ilgari surilgan qoidalarning asosiligi to'g'risida xulosalar ishlab chiqildi.

Xulosa. Qiyosiy tahlil defektologlarning zarur kasbiy va shaxsiy fazilatlarining tuzilishi va mazmuni haqida o'qituvchi-tadqiqotchilar o'rtasida yagona, umumiy qabul qilingan fikr yo'qligini aniqlashga imkon berdi. Kasbiy jihatdan muhim fazilatlar bilan ular turli xil xususiyatlar, xususiyatlar, shaxsiyat parametrlari, muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatning kaliti va boshqalarning turli tizimlarini (to'plamlarini) tushunadilar. Ularni to'g'ri, ixcham va samarali tasniflash juda qiyin. Bu ushbu tadqiqot mavzusining dolzarbligi va muammoliligini ko'rsatadi. Oliy ta'lim tizimida ushbu mutaxassislarni kasbiy tayyorlash mazmuni, shakllari va usullarini ishlab chiqishda aynan o'qituvchi-defektologning malaka xususiyatlari boshlang'ich hujjatlardan biriga aylanishi zarurligi ham ko'rinib turibdi. Bunday holda, nafaqat empirik tajribani, balki ushbu jarayonning ilmiy-nazariy asoslarini ham hisobga olish kerak, bu o'quv fanlarini o'rganishning mantiqiyiligi va izchilligini ta'minlaydi, o'quv fanlarini amalga oshirish uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratishni ta'minlaydi. fanlararo

aloqalar, shuningdek, talabalar bilan ishlashning eng samarali shakllarini munosib tanlashga yordam beradi. Pedagogika institutlarida defektologlarning kasbiy ahamiyatli fazilatlarini rivojlantirish jarayoni didaktik va samarali vazifalarning juda keng doirasini o'z ichiga oladi. Bu jarayon talabalarning o'quv va ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etish jarayonining integral asosi orqali amalga oshirilishi kerak, chunki bu holda o'quv jarayonining sub'ektlari o'rtasida ijtimoiy va ilmiy ahamiyatga ega munosabatlar paydo bo'lib, yuqori darajadagi bilimlarning shakllanishiga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni 29- dekabr 1997.
2. Maktabgacha tarbiya yoshidagi zaif eshituvchi bolalarni o'qitish va tarbiyalash dasturi. Tuzuvchi: Rasulova N.A. – Toshkent: RO'MM, 1993.
3. Fayziyeva U., Nazarova D., Qodirova F. «Surdopedagogika» Malaka oshirish institutlari va pedagogika institutlari – Toshkent: «Sano-standart» 2012.
4. Эмоциональное развитие дошкольника. Пособие для воспитателей детских садов. Под. ред. А. Д. Кошелевой. - Москва: Просвещение, 1985.
5. Шеврыгин Б.В. Комплексная реабилитация детей с нарушением слуха. Методические рекомендации. -М.: Санкт -Петербург. 2001. - 341с.